

ПРОБЛЕМА КОНСТРУЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Е. Р. БРЕЙТУЕЙТА «УЧИТЕЛЮ З ЛЮБОВ'Ю» («TO SIR, WITH LOVE»)

У статті досліджується проблема конструювання професійної ідентичності в романі Е. Р. Брейтуейта «Учителю з любов'ю», що містить найважливіший бік авторської художньої концепції твору та є пов'язаною з образом учителя. Розглядаються нарративні засоби твору, а саме: активна позиція творця тексту, світоглядна роль наратора, розповідь від першої особи, внутрішній монолог, за допомогою яких відбувається конструювання компонентів (мотиваційного, когнітивного, змістового та контрольного-корективного) професійної ідентичності вчителя.

Ключові слова: професійна ідентичність, учитель, нарративна стратегія, нарративні засоби.

В статье исследуется проблема конструирования профессиональной идентичности в романе Э. Р. Брайтуэйта «Учителю с любовью», содержащая в себе важнейшую сторону авторской художественной концепции произведения и связанная с образом учителя. Рассматриваются нарративные средства произведения, а именно: активная позиция создателя текста, мировоззренческая роль наратора, рассказ от первого лица, внутренний монолог, с помощью которых происходит конструирование компонентов (мотивационного, когнитивного, содержательного и контрольно-корректирующего) профессиональной идентичности учителя.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, учитель, нарративная стратегия, нарративные средства.

The author of the article studies the problem of constructing professional identity in the novel «To Sir, with Love» by E. R. Braithwaite that contains the most important side of author's artistic concept of the text and is associated with the image of a teacher. The narrative means of the text, such as active position of the text creator, philosophical role of the narrator, first-person narration, inner monologue, with the help of which the process of constructing components of teacher's professional identity (motivation, cognition, content, control and correction) takes place, are considered.

Key words: professional identity, teacher, narrative strategy, narrative means.

В умовах глобалізації, полікультурного розвитку суспільства проблема конструювання ідентичності особистості набуває особливого значення, оскільки ідентичність, як результат виокремлення людиною самої себе із середовища, підкреслює унікальність кожного людського буття, дозволяє особистості відчувати власну цілісність і тотожність із самою собою, бути суб'єктом власного життя.

Відзначимо, що найбільш вивченими в літературознавчому аспекті є особистісна, національна та гендерна ідентичність (Т. М. Дзядевич, М. В. Іванишин, Н. В. Соколова та інші) [1; 3; 4], проте ще бракує досліджень щодо вивчення питань професійної ідентичності. На наш погляд, остання представляє особливий інтерес, оскільки її конструювання, на відміну від названих вище ідентичностей, має довільний характер та визначальну роль у цьому процесі відіграє

мотивація. Як свідчить аналіз наукової літератури, професійна ідентичність вивчалася переважно в соціально-психологічному аспекті та визначається як усвідомлення людиною своєї приналежності до певної професії і певного професійного співтовариства [5, с. 48]. Особливо значущою вважаємо проблему конструювання професійної ідентичності фахівців конкретних галузей, зокрема вчителів, засобами художньої літератури. Остання, як відомо, має величезний вплив на формування системи цінностей особистості та визначення її ідентифікаційних структур.

Матеріалом нашого дослідження є автобіографічний роман «Учителю з любов'ю» («To Sir, with Love») відомого гайанського письменника, педагога, громадського діяча, дипломата Едварда Рікардо Брейтуейта. Аналіз роману в контексті проблеми професійної ідентичності ще не ставав предметом

системних досліджень в українському літературознавстві, проте серед окремих розвідок вітчизняних та зарубіжних учених відзначимо праці М. Єсаулова [2], П. Персо [7], К. Філіпса [8]. Відсутність цілісних літературознавчих досліджень, як і відсутність українських перекладів твору Е. Р. Брейтгейта свідчать про значущість обраної проблеми.

Метою статті є вивчення питань конструювання професійної ідентичності вчителя на матеріалі роману «Учителю з любов'ю» («To Sir, with Love») Е. Р. Брейтгейта, а завданнями – визначити наративні засоби твору, за допомогою яких відбувається конструювання компонентів (мотиваційного, когнітивного, змістового та контрольно-корегувального) професійної ідентичності вчителя в творі.

Головним героєм роману є шкільний учитель Едвард (автор), який виріс в інтелігентній родині, закінчив Кембриджський університет, а під час Другої світової війни мужньо бився в рядах Королівських військ. Після війни Едвард протягом довгого часу не міг знайти роботу, оскільки був чорношкірим. Тільки в школі «Грінслейд» на околиці Лондона він зміг влаштуватися на роботу, тому що там вчилися дуже «важкі» діти, охочих працювати з якими було небагато. Проте в результаті наполегливої праці вчитель зміг завоювати довіру і повагу своїх учнів, зробив їх людянішими.

Очевидним є те, що наративна стратегія роману має етичну спрямованість, яка виявляється в пошуках глобального героя власної професійної ідентичності.

Її конструювання задається лінійною, цілісною й рівномірною наративною моделлю, а також основними зображеними в романі значеннєвими орієнтаціями учителя, які співпадають з компонентами професійної ідентичності: мотиваційним, когнітивним, змістовим та контрольно-корегувальним.

Сукупність наративних засобів, які обрав автор, а саме: активна позиція творця тексту, не розмежовуючи інстанцій автора і наратора, світоглядна роль наратора, розповідь від першої особи, внутрішній монолог відбиває характерні для героя твору способи самовизначення, пріоритетні напрямки його самореалізації і дозволяють судити про внесок особистісного і соціального в організацію його професійної ідентичності.

Діалог персонажів є дуже важливим у творі, а його емоційна забарвленість обумовлена особливостями мовлення героїв. Для учнів-підлітків характерний сленг, іноді навіть вульгаризми, але вчитель зазначає, що в спілкуванні з ними він ніколи не збивався на обмежену, спрощену мову, навпаки ретельно підбирав слова, фрази, оскільки сподівався, що це допоможе поліпшити їх мовлення. Завдяки сумлінній праці й допитливому розуму вчитель завжди вмів грамотно вибудувати діалог, переконати, знайти конструктивне рішення гострої педагогічної ситуації.

У романі чітко, за допомогою зазначених вище наративних засобів, простежуємо особливості конструювання професійної ідентичності вчителя, зокрема її мотиваційного компоненту – прагнення Едварда стати справжнім професіоналом, опанувати норми педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, досягти професійної майстерності, дотримуючись при цьому професійної етики, зробити творчий внесок у професію,

викликати інтерес учнів до навчання, сприяти підвищенню значення й престижу професії вчителя в суспільстві. На початку вчительської діяльності Едварду було неймовірно складно, але у тому, що він не справив на учнів ніякого враження, він звинувачував лише себе, вважав, що потрібно шукати з ними спільну мову, підбирати до них ключі. Учитель ставить перед собою завдання – стати для свого класу хорошим учителем:

«On the first Friday of my association with the class I was anxious to discover what sort of figure I cut in front of them, and what kind of comment they would make about me. I read through some of the reviews at lunch-time, and must admit to a mixture of relief and disappointment at discovering that, apart from mentioning that they had a new “blackie” teacher, very little attention was given to me ...

It occurred to me that they probably imagined I would be as transient as my many predecessors, and therefore saw no point in wasting either time or effort in writing about me. But if I had made so little impression on them, it must be my own fault, I decided. It was up to me to find some way to get through to them» [6, с. 41-42].

Вчитель також спрямовує мотиваційно-ціннісну сферу учнів на самовдосконалення, створює ситуації в навчанні, зміст яких відбиває акмеологічні ідеї, а саме: шлях до вершин складний, але відкритий для кожного; у кожній людині закладений потенціал і, наполегливо працюючи, вона здатна його розкрити.

У творі відбувається поступове конструювання когнітивного компоненту професійної ідентичності, який передбачає опанування вчителем сукупності інтегрованих знань (теоретичних, операційних та аксіологічних). Едвард розповідає, що купував і вивчав книги з психології та методики викладання, сподіваючись знайти якийсь метод, щоб розворушити інтелект учнів, але все, що в цих книгах пропонувалося, не спрацьовувало:

«Thereafter I tried very hard to be a successful teacher with my class, but somehow, as day followed day in painful procession, I realized that I was not making the grade. I bought and read books on the psychology of teaching in an effort to discover some way of providing the children with the sort of intellectual challenge to which they would respond, but the suggested methods somehow did not meet my particular need, and just did not work. It was as if I were trying to reach the children through a thick pane of glass, so remote and uninterested they seemed» [6, с. 54].

Зрозумівши, що мати тільки теоретичні знання недостатньо для ефективного здійснення педагогічної діяльності, вчитель після уроків бродить по кварталу, намагаючись зрозуміти умови, в яких його учні виховувалися й росли, та йому стає ясно, чому вони не мають поняття про деякі загальноприйняті норми поведінки. Операційні знання вчитель опановував безпосередньо в практичній педагогічній діяльності. Доцільно зазначити, що він і учням не просто передавав знання, а намагався розвивати в них уміння думати самостійно, передбачати можливі наслідки своїх дій, знаходити правильні рішення проблем, оскільки в цьому він бачив сенс їх навчання.

Безпосередньо в практичній діяльності відбувався розвиток професійно-педагогічних умінь Едварда

(змістовий компонент професійної ідентичності): всі теми вчитель намагався розкрити на прикладах з життя учнів, готував різноманітні цікаві завдання, вів усі уроки з ентузіазмом, намагаючись уникати нормального підходу до теми. Спостерігаємо, що вчитель іноді навіть «ламає правила», виходить за рамки традиційної діяльності, оскільки прагне зацікавити учнів та залучити їх до сумісної роботи:

«I took great pains with the planning of my lessons, using illustrations from the familiar things of their own background... I created various problems within the domestic framework, and tried to encourage their participation...» [6, с. 55].

Цінною є думка автора про фонд готової інформації кожного вчителя, яка, на наш погляд, розкриває сутність конструювання контрольно-корегувального компонента професійної ідентичності (позиція суб'єкта педагогічної діяльності). Цей фонд потрібно регулярно поповнювати новим досвідом, новими думками та відкриттями, прочитаними книжками і спілкуванням з людьми, у

яких є чому навчитися. Очевидно, що Едвард завжди намагається вирішити складну ситуацію та ніколи не обирає позицію пасивного об'єкта дій інших людей і зовнішніх обставин. Незважаючи на важкий досвід, який герою довелося пережити, він не зламався, а, навпаки, був здатний зберігати стійку позицію суб'єкта педагогічної діяльності і своїм прикладом зміг виховати в своїх учнів необхідні людські якості.

Таким чином, аналіз роману Е. Р. Брейтуейта «Учителью з любов'ю» дає змогу визначити професійну ідентичність вчителя як прагнення особистості належати до педагогічної професії, досягти професійної майстерності, дотримуючись при цьому професійної етики. Використання автором певних нарративних засобів не тільки забезпечує конструювання компонентів професійної ідентичності вчителя, а й персоніфікує читацьку реакцію, робить її більш динамічною, активізує творче читання, сприяє співрозмові з реципієнтом твору та його емпатії з героєм твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзядевич Т. М. Формування національної ідентичності в літературі слов'янського романтизму: на матеріалі творчості Адама Міцкевича, Олександра Пушкіна та Тараса Шевченка : автореф. дис. ... філол. наук : 10.01.05 / Т. М. Дзядевич ; НАН України; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2004. – 21 с.
2. Есаулов Н. Н. A model version of text analysis: the extract from chapter 8, «To sir, with love» by E. R. Braithwaite / Н. Н. Есаулов // Иностранные языки в школе : научно-методический журнал. – М. : Министерство образования Российской Федерации, 2005. – N 6. – С. 81–87.
3. Іванишин М. В. Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві : історико-літературний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / М. В. Іванишин ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2009. – 16 с.
4. Соколова Н. В. Вербалізація сексуальності як складової жіночої ідентичності / Н. В. Соколова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа, 2005. – N 649. – С. 56–59.
5. Шнейдер Л. Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность : теория и методы диагностики / Л. Б. Шнейдер. – М. : Москов. психолого-социальный ин-т, 2007. – 128 с.
6. Braithwaite E. R. To Sir, with Love / E. R. Braithwaite. – London : Bodley Head, 1959. – 188 p.
7. Persaud P. E. R. Braithwaite : Getting under your skin, a thorn in the flesh [Електронний ресурс] / P. Persaud // Guyana Chronicle Online. – January 14, 2007. – Режим доступу : <http://www.landofsixpeoples.com/gyherilitjs.htm>.
8. Phillips C. To Ricky with love [Електронний ресурс] / C. Phillips // The Observer. – July 23, 2005. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/books/2005/jul/23/featuresreviews>.